

BOGANMELDELSER

Ole-Johan Eikeland, Terje Manger og Arve Asbjørnsen (Eds.): Education in Nordic Prisons. Prisoners' Educational Backgrounds, Preferences and Motivation. TemaNord 2009:508. Nordic Council of Ministers, Copenhagen 2009.

Rapporten indeholder resultater fra den første fællesnordiske undersøgelse af fangers uddannelsesmæssige baggrund. Den bygger på et spørgeskema, som blev uddelt til samtlige fanger i Danmark, Norge, Island og Finland og et udvalg af fanger i Sverige.

Der er mange ligheder, men også visse forskelle mellem de nordiske straffesystemer. Fx har Danmark og Norge flere fanger med straffe på under 3 måneders fængsel end de øvrige lande. På den anden side har Norge færre fanger med straffe over 4 år end de øvrige lande. Hvad angår fangernes uddannelsesmæssige baggrund er der også visse forskelle. Island ligger højest hvad angår fanger, der ikke har afsluttet den obligatoriske skolegang. Finland og Norge lavest. Rapporten viser, ikke overraskende, at uddannelsesniveaut generelt er lavt blandt fangerne. I Norge og Sverige har omkring en ud af ti fanger deltaget i, men ikke nødvendigvis afsluttet, undervisning på universitet eller højere læreanstalt. I Danmark er det kun ca. 4 %.

Rapporten viser, at antallet af fanger, som på undersøgelsestidspunktet ikke deltog i nogen form for formelle eller uformelle uddannelsesaktiviteter i fængslerne, var nogenlunde det samme i alle lande. Island lå bedst med "kun" 55 %, der ikke deltog, mens Danmark lå dårligt med tre fjerdedele, der ikke deltog. I de øvrige lande var det to ud af tre, der ikke deltog. Fanger angav som de væsentligste grunde, at fængslet ikke tilbød uddannelsesaktiviteter i det hele taget, eller ikke tilbød noget, der passede til deres forudsætninger. Island og Danmark var de lande, hvor der var mest utilfredshed med mulighederne. Mellem to tredjedele og tre fjerdedele af fangerne angav desuden, at de ikke havde modtaget nogen information om, hvilke uddannelsesmæssige aktiviteter der fandtes.

Rapporten fremhæver, at fangers ret til undervisning og uddannelse fremgår af internationale dokumenter og anbefalinger, men også er en selvfølge i et civiliseret samfund. Der er desuden belæg for, at uddannelse mindsker recidiv. Kapitel 1 gennemgår forskning, der viser det.

Kapitel 2 er et metodekapitel, og derefter følger de nationale undersøgelser (kapitel 3-7), der giver detaljerede oplysninger om fangernes baggrund, om uddannelsesaktiviteter for de få fanger, der deltog i noget, og om de uddannelsesmæssige behov, som fangerne selv påpeger. Der er også oplysninger om fangernes motivation for at deltage (de fleste gør det for dog at foretage sig noget fornuftigt under afsoningen). I rapportens slutkapitel påpeges det paradoksale i situationen især for unge fanger med store behov.

Rapporten bør læses af kriminalpolitikere og af ledere og medarbejdere i

fængselsvæsenene som inspiration til omprioritering af de forhåndenværende ressourcer, med mere vægt på læring i bred forstand og forbedring metoder til information og motivation af fangerne.

Beth Grothe Nielsen

Skriveren

Kjetil S. Østli: Politi og Røver. Cappelen Damm 2009. 422 s.

Tre menn veves sammen i en besettende skildring. Hansen, Brenna og Østli. Forbryteren, spaneren og forfatteren. De to første er Menn. Så aldeles overmåte Menn. De strevde ganske mye med å bli det, lage muskler, ikke smile, øyne som smale striper, store – en ulykke å veie under 100 – men raske. Ikke briller, heller kjøre av veien. Briller er ikke for menn. Forfatteren har briller, kanskje heldig for ham, det ga frikort til tribunen.

Forbryteren og spaneren er motspillere og medspillere. Ikke fiender, slett ikke fiender. De respekterer hverandre, og bruker hverandre. De vil begge være Konge på haugen, men på hver sin haug.

Vi får vite atskillig om hvorfor de ble som de ble. Spanerens fortid og utvikling er fremragende skildret. Spanere bør kunne gli ubemerket inn i sine miljøer. Spaner Brenna lærte seg dette. Familien flyttet stadig rundt om i landet. Han ville gli ubemerket inn, snappet opp dialekter og være- og tenkemåter. Så ble han politi, fint å være sterk. Han ble sterk. Fint å være rask, han ble raskere en de fleste. Fint å ikke stikke seg ut, han lærte seg å snakke på samme måte som dem han spanet på og etter hvert også kom til å få som informanter.

Skildringen av forbryter Hansen er også god, men mer velkjent, litt nærmere en diagnose. Vi har møtt ham før, rastløs, hjernen orker ikke å hvile, Petter Smart, skrur ting fra hverandre, setter dem sammen, for urolig til å lese, stenges ute fra yrkesfag som ville passet, raske biler, ikke stjålet, men hentet som det sies i det miljøet. Hansen er ekspert i å få opp låser. Og så dypere og dypere inn i miljøet som henter gods og gull på de gale måtene. Gods og gull kan brukes til mangt, men viktigst er kanskje selve jakten. Planlegging, den faglige kvalitet, den sitrende spenning. Og så samværet rundt det hele, feiring, ære til dem som æres bør.

Det er en flott bok Kjetil Østli har skrevet om dette. Han har da også fått mye heder og attpå til en pris for den. En faglitterær ærespris.

Så her må jeg også ta fram noen andre kriterier. Flott som litteratur, men holder det også som fag? Ja, langt på vei. Skildringene av hovedpersonene er fortreffelige. Slik burde også samfunnsforskere forsøke å skrive. Og Østli er belest. Han kjenner og siterer en god del av faglitteraturen om temaet. Noe mest som pynt, men deler

av litteraturen bruker han aktivt. Tveita-gjengens livsstil kan i perioder minne om stilen i de arbeidsfrie klasser, slik som Thorstein Veblen beskriver den. Men det krever lang trening å tilhøre – og leve – som de arbeidsfrie. Her vil trolig en del i Tveita-miljøet strande i utrenet og derfor uregulert livsstil. Jeg tror også at Østli har rett i at noe av grobunnen for høstingen av de ufortjente penger henger sammen med at slik er det også blitt innen deler av den antatte lovlydige befolkning. Mer tvilende stiller jeg meg til hva som ser ut til å være en slags grunnholdning hos ham; at vi er født med en "knytte nevene-refleks" når vi blir sinte (s. 240). "Det voldeligste stadiet i et menneskes liv? Det er småbarnstadiet. Små barn er voldelige før har fått voldsleker, ..." (s.94). Selv ser jeg det nærmest omvendt. Den nyfødte må vinne sin mors hengivenhet og omsorg for å kunne vokse opp. Et vinnende vesen er i mange sammenhenger den sikreste vinner. Det skal mye til for å bli forferdelig. Østli klarte det dårlig selv. Det ble et betydelig traume for ham en gang han stjal en tomat. "Mordstatistikker er alltid høyest i samfunn uten sterk statsmakt" sier Østli (s.254) som et ekko av Hobbess. Det er neppe en opplagt sak.

En fare ved godskrivere som Østli, er at de kan bli trodd. Trodd for langt. Fagfolks tunge plikt blir her å spørre hvor langt beskrivelsen rekker, hvor mange er som Hansen og Brenna? Med Brenna er det greitt, vi får et inntrykk av at det ikke er mange som ham, i det ligger nettopp en kritikk mot politiet. Vanskeligere blir det med Hansen. Finnes mange slike? Sammenbitt, 240 km i timen for spenningens skyld, aldri hvilende fra tankene om nye store brudd? Eller er han, og noen få andre, de sære unntak? Kanskje mannsdyrkelsen betyr mindre enn Hansen og Brenna vil mene. Kanskje det sosiale liv innen gjenger betyr mer for folk enn lovbruddene? Kanskje de fleste i miljøet er nokså vanlige folk som kan nås om de møtes nettopp som det? Og hvorfor ville Hansen snakke med forfatteren? Hva var vel hans prosjekt? Og hvorfor sto han spaneren så nær, og ble offentlig kjent som en supertyster? Kanskje Hansen er en avviker fra avvikerne?

Jeg savner en avgrensning av funnenes betydning. Hvis alle, eller mange var som Hansen, da måtte det bli virkelig krig mot lovbrysterne i vårt land. Men om det mer er som beskrevet i en bok av Eirik Hammersvik som kom på Fagbokforlaget i november, da kan vi senke skuldrene. "Vellykkede lovbryster som ga seg", heter boken. Disse lovbrysterne ga seg når lovbruddene ble rutine, og samværet kjedsomelig. Dessuten dukket kvinner og barn opp og skapte inngang til et annet liv.

Men rett skal være rett, Østli åpner for den tanke at hovedpersonene ikke lenger er representative. De er fra en annen tid. Ser seg som dinosaurer. Hansen styrer nå en heisekran og kjeder seg ubeskrivelig, er blitt grå og trist og bitter, men vil nødig skuffe familien enda en gang. En tidligere torpedo i miljøet har det bedre, han passer barnebarn og er ikke barsk lenger. Spaneren er blitt TV-kommentator, men nå i pappa-permisjon. Og forfatteren? Han er i skrivende stund også i pappa-

permisjon. Spaneren foreslår at de en av dagene skal ut og trille barnevogner sammen.

Nils Christie

Oslo

Armin Engländer: Grund und Grenzen der Nothilfe. Mohr Siebeck Tübingen 2008. ISBN 978-3-16-149723-0. XII + 412 pp.

Må villæjeren skyde efter indbrudstyven, der flygter medbringende værdifulde koster? Må politibetjenten (pp. 210, 223)? Må den gangbesværede købmand skyde efter butikstyven, der flygter medbringende en flaske whisky, hvis tyven ikke kan standses på anden måde (p. 357)? Forf. s svar: Utvivlsomt ja, formentlig nej, *de lege ferenda* ja (efter dansk ret nej til alle tre spørgsmål).

Tysk ret anerkender som bekendt nødværge i meget vidt omfang. Allerede i 1848 fastslog Berner, at "Das Recht braucht dem Unrechte nicht zu weichen" (p. 68) – litteraturlisten i denne disputats er 30 pp. lang – og de mange farverige eksempler på overfaldne, der anvender stik- eller skydevåben, illustrerer, hvad Geyer allerede i 1884 hudflettede som "Totschlagsmoral" (p. 295). Men medens juristen fra det mere koldsindige Norden, hvor kravet om forholdsmæssighed mellem angreb og forsvar hindrer de alvorligste excesser, må læse dette værk med forsigtighed, er det desuagtet af stor værdi som en dybtgående analyse af særlig intervention i nødværge, titlens "Nothilfe", som i nordisk teori har været stedmoderligt behandlet. Det er muligt, at mængden af juridiske fakulteter i Tyskland, de mange konkurrerende straffelovskommentarer og lærebøger har fremkaldt en lidt for broget mængde af argumenter, men det er lidt flovt, at den fyldigste danske eller norske fremstilling af Nødværge (Augdahl) er så gammel som fra 1920 – der står Kristiania på titelbladet! (De øvrige nordiske lande tør jeg ikke udtale mig om). Nødretten har i 1999 fået en grundig behandling i Andorsens afhandling, men der må stadig ligge en doktorgrad eller ph.d. og vente på en afhandling om nødværge. Den akademiker, der går løs på opgaven, vil have betydeligt udbytte af det recenserede værk som indføring i den tyske teori og debat i både tekst og fodnoter.

Svagheden ved en afhandling som den foreliggende er det meget høje abstraktionsniveau. De mange farverige eksempler er konstruerede, ikke hentede fra retspraksis. Jura er en praktisk videnskab. Måske er det for meget forlangt, at politibetjenten skal kunne læse, om han må skyde efter tyven, men dommeren må kunne få et entydigt svar på, hvordan han skal behandle den ikke utænkkelige situation, at politibetjenten er gået for vidt. I det vigtige fjerde kapitel er spørgs-

målet, om den privates nødværgeret er kongruent med statsmagtens beføjelse og pligt til fareafværgelse. Harmonisering eller differentiering? Ifølge forf. er "der Kerngedanke ... einfach" (p. 179), men den er ikke mere simpel, end at han bruger mere end 50 pp. på den. Han gennemgår og afviser fire argumenter for harmonisering, formentlig med rette, og når til, at politiets beføjelser er begrænsede sammenlignede med borgerens, fordi staten må respektere generelle idealer, herunder respekt for menneskeliv, hvad vi ikke kan kræve af borgeren (p. 210). Ligeledes med føje afviser han, at politibetjenten kan træde ud af sin uniform og påberåbe sig intervention i nødværge, hvis han f.eks. skyder efter den flygtende tyv, men den sluttelig valgte løsning er, om end ikke ulogisk, så dog skrækkelig kompliceret, nemlig at betjenten ikke straffes, men rammes disciplinært (p. 221).

Undervejs strejfer forf. det intrikate spørgsmål om angriberens "Duldungspflicht" over for nødværgehandlingen (p. 183) og når det utvivlsomt rigtige resultat, at nok er der ikke ret til nødværge over for lovligt nødværge (det klassiske danske eksempel er UfR 1946,1299 Ø, der straffede en SS-mand, der skød og dræbte sin forfølger, for drab, idet forfølgningen ansås som lovligt nødværge; se også Andenæs, Almindelig strafferett, 5. udg., p. 163), men selvfølgelig er der ret til undvigelse, særlig flugt.

Efter omstændighederne kan der være ikke blot tre parter, men fire, nemlig angriberen, den overfaldne, den private "Nothelfer" og statsmagten, typisk politiet. Skal den private hjælper træde tilbage og lade politiet handle? Udgangspunktet er, utvivlsomt med rette, at den private intervention er subsidiær – den kolossale fodnote p. 152 opregner 43 forfattere fra Feuerbach i 1836 og fremefter, men kun én dom fra den gamle Reichsgericht, endda kun citeret med bindnr. og sidetal, men ikke refereret, et sigende eksempel på, at tyske jurister skriver for hinanden, men kun i begrænset omfang inddrager praksis. Hvis politiet er til stede eller dog inden for hørevidde, består det statslige voldsmonopol (p. 163), der har gode grunde for sig, særlig at risikoen for fejlgreb er mindre end hvis den private hjælper har frit slag. Hvis derimod politiet enten ikke er der eller, mere kontroversielt, af opportunitetsgrunde afstår fra indgriben for ikke at risikere en uønsket eskalation, er der ingen spærrevirkning for den private (intervention i) nødværge, p. 167 – principielt rigtigt, men sørgeligt upraktisk; hvis politiet vælger at underreagere over for spredt hærværk under en demonstration i et belastet københavnsk kvarter, er det kun en ringe trøst at give de berørte private ret til personligt nødværge og intervention heri.

Det må være en trøst for den utro ægtefælle, at der ikke er nødværgeret mod ægteskabsbrud (p. 267), men nok så vigtigt, kreditor, der f.eks. kan kræve en genstand udleveret, kan ikke gribe til nødværgens voldelige midler for at gennemtvinge sin ret (p. 269). Nødværgens individualiserende karakter betyder, at det

ikke er lovligt nødværge at tage tændingsnøglen fra en beruset motorfører, når denne endnu ikke har skabt en konkret fare (p. 271) – nuvel, bemægtigelsen af nøglen må være disculperet som nødret, hvis nødværge ikke anerkendes til forsvar for kollektive goder.

Det sidste store kapitel drøfter det penible spørgsmål om mulige grænser for nødret, herunder situationen, hvor den, der påberåber sig nødværge, selv har provokeret angrebet, måske endog for at skabe en nødværgesituation. Hvor herskende lære anerkender, at bibeholdelsen af ordet ”geboten” (”påkrævet”) trods overvejelser om dets bortfald i udkast i 1960-erne (p. 305) hjemler begrænsning af nødværgeren, hævder forf. (p. 297 ff.), at grundlovens art. 103 med dens krav om et strafferetligt legalitetsprincip ikke er opfyldt, idet ”geboten” er for upræcist til at være *lex certa*. Han påstår derfor straffrihed for købmanden, der skyder tyven, som har stjålet en læbestift, for provokatøren, der forsætligt stikker angriberen ned efter at have provokeret til angrebet, og for den nævenyttige tredjemand, der påtvinger den overfaldne sin måske uønskede bistand (p. 312). Det er en trøst, at forf. er i absolut mindretal i teorien.

Værket slutter med et nyttigt resumé af forf.s synspunkter (p. 372 ff.).

Jeg har ikke læst andre tyske monografier om nødværge og intervention i nødværge, og jeg er klar over, at en lige så gennearbejdet fremstilling med modsatrettede løsninger ved første øjekast vil gøre det samme overbevisende indtryk, men jeg vover desuagtet at anbefale værket som en god indføring i tysk tænkning på dette vigtige område og gentager min forhåbning om, at en udførlig fremstilling af nødværgelæren snart må se dagens lys i Norden.

Peter Garde

Fhv. kriminaldommer i Hillerød

Anders Green: Fotboll och hooliganism. Utveckling, problem och åtgärdsarbete i England och Skandinavien. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. Rapport 2009:2.

Anders Green har i sin licentiatafhandling sat sig for at forklare fænomenet hooliganisme, beskrive udviklingen, beskrive hvordan politiet og sikkerhedsansvarlige på stadions opfatter det, hvordan lovgivningen er på området og endelig forebyggende tiltag. Og det for fire lande og på ca. 100 sider!

Afhandlingen er delt ind i fem sektioner. Efter den indledende sektion med redegørelse for problemstillingen, metodevalg og empiri (interviews og feltobservationer), bruger Green anden sektion på at belyse og beskrive hooliganisme fra forskellige vinkler og forskningstraditioner. Tredje sektion beskriver og sam-

menholder udviklingen i Norge, Sverige og Danmark. Fjerde sektion indledes med et afsnit om forholdene i England, som efterfølges af et afsnit primært baseret på interviewene med politifolk og sikkerhedsansvarlige. Et afsnit, der også runder lovgivningen i de tre lande foruden en sporadisk gennemgang af forebyggende tiltag primært i Sverige. Femte og sidste sektion opsummerer og afslutter afhandlingen.

Undervejs i afhandlingen kommer der adskillige interessante betragtninger. Men med oplægget er det naturligt, men desværre også forudsigeligt, at gennemgangen bliver overfladisk. Green vil for meget på for lidt plads. Det ville have været en klar styrkelse, hvis han havde valgt at fokusere på et mere afgrænset område end tilfældet er – og fulgt det til dørs. F.eks. er beskrivelsen af situationen i Danmark forældet, idet der er sket en markant udvikling hvad angår stadionsikkerhed, lovgivningen og det politistategiske område. Men at sammenholde de tre nordiske lande er oplagt og afhandlingen kan således danne udgangspunktet for videre studier i et fælles nordisk regi.

Jonas Havelund

Institut for Idræt, Aarhus Universitet

Stefan Fafinski: Computer Misuse – Response, regulation and the law. Willan Publishing 2009. ISBN 978-1-84392-379-4. XXIV + 328 pp.

Stefan Fafinski har arbejdet med emnet computermisbrug i et treårigt projekt ved Leeds University. Bogen er resultatet heraf og består af otte kapitler. Det første kapitel udgør en introduktion, mens det sidste kapitel indeholder bogens konklusioner. De seks mellemliggende kapitler giver svar på bogens problemstillinger:

1. Hvad er computermisbrug, medfører det lovgivningsmæssige problemer, og hvad er i så fald lovgiverens respons?
2. Var The Computer Misuse Act fra 1990 en effektiv respons på computermisbrug, og har den overlevet tidens tand?
3. Kræver en effektiv regulering af computermisbrug mere end blot national lovgivning?
4. Hvordan forholder teorier om risikostyring sig til computermisbrug og til straffeloven?
5. Hvilken rolle spiller lovgivningen i begrænsning af computermisbrug?
6. Kan ikke-retlige tiltag bidrage til en effektiv respons på computermisbrug?

Ved hjælp af litteraturstudier og kvalitative interviews med 24 eksperter har Fafinski søgt svar på disse seks problemstillinger. Han definerer computermisbrug

som 'uautoriseret og uetisk brug af teknologi', men pointerer, at computermisbrug er et flydende begreb. I 1980'erne kunne klassisk lovgivning anvendes i bekæmpelsen af hacking og spredning af computervira, men uautoriseret adgang til computersystemer var problematisk. I The Computer Misuse Act fra 1990 kriminaliseres uautoriseret adgang til en computer i sig selv og i forhold til muligheden for at begå andre former for kriminalitet (fx overfører penge i netbank). Endeligt gøres uautoriseret ændring af computermateriale strafbart med denne lov.

Ifølge Fafinski er The Computer Misuse Act ikke særlig succesfuld; kun et beskeden antal sager har ført til retsforfølgelse. Det skyldes for det første, at virksomheder hellere vil klare uautoriseret adgang til deres computersystemer internt. Der er ingen udsigt til økonomisk compensation ved en retssag, og sådan en sag giver dårlig publicitet omkring virksomhedens sikkerhedsniveau. For det andet gør den brede gruppe af ofre – ifølge Fafinski – sig ikke bevist, at der er tale om en lovovertrædelse. Endeligt peger han på begrænset ekspertise inden for efterforskning og anklagemyndighed med henblik på computermisbrug som en årsag. The Police and Justice Act fra 2006 justerer computermisbrugsloven fra 1990 i form af en række lovstramninger, men Fafinski tvivler på, om justeringen har en signifikant effekt. Han påpeger, at straffeloven retter sig imod alvorlige lidelser eller tab, mens computermisbrug ofte i denne henseende er relativt harmløst. Han konkluderer, at regulering af computermisbrug kræver mere end blot straffelovens paragrafer.

Fafinski peger på adskillige reaktionsmønstre i forhold til at reducere af risikoen for computermisbrug. Risikoen for computermisbrug defineres som resultat af 'chance' og 'konsekvenser'. For det første kan en computerbruger prøve at minimere chancen for misbrug, for det andet kan det søges at minimere konsekvenserne eller placere disse hos andre (forsikring). Det kan også være, at computerbrugere vælger ikke at fortage sig noget, fordi risikoen anses for værende ubetydelig eller konsekvenserne acceptable. Endeligt er det muligt, at omkostningerne af risikomindskning er for høje i forhold til gevinsten. Straffeloven mindsker i sig selv ikke risikoen for computermisbrug tilstrækkeligt. Borgere bør derfor selv tage ansvar for deres computersikkerhed.

International lovgivning og harmonisering af nationale lovgivninger er mest effektivt mellem lande, der har fælles værdier og erfaringer med computermisbrug. Eksempler peger på, hvor besværligt det generelt er at opnå internationalt harmonisering. Fafinski refererer i denne sammenhæng til The Council of Europe Convention of Cybercrime. Ikke-retlige tiltag har flere fordele, ifølge Fafinski. Disse tiltag er mere fleksible og bedre respons på computermisbrug end retlige tiltag. Et eksempel på en sådan ikke-retlig organisation er CERT (Computer Emergency Response Teams). CERT findes i mange lande, bl.a. i Danmark. I for-

hold til dette initiativ bemærker Fafinski, at CERT ikke kan eksistere i et lovmæssigt vakuum. Imidlertid giver CERT en alternativ respons og tilbyr en daglig oversigt over tilfælde af computermisbrug.

Denne bog er rettet mod jurastuderende med speciale i IT-ret samt mod sosiologer og kriminologer, men er, efter min vurdering, mere brugbar for studerende i UK end i Skandinavien. National lovgivning fylder en betydelig del af bogen og er dermed mindre interessant for andre nationaliteter, med mindre man specifikt er interessert i engelsk lovgivning på dette område. Som kriminolog er jeg mest begeistret for kapitel 5 med titlen 'The risk of computer misuse and its governance'. I dette kapitel fremlægger Fafinski en interessant analyse af computermisbrug ud fra et risikosamfundsmæssigt perspektiv.

Peter Kruize

Københavns Universitet

Steve Hall, Simon Winlow and Craig Ancrum: Criminal Identities and Consumer Culture. Crime, exclusion and the new culture of narcissism. Willan Publishing, 2008.

Noen år tilbake ble jeg møtt med opplysninger fra ansatte ved politihøgskolen at en av de vanligste inngangsportene for kriminelle karrierer hos ungdom var presset i retning av å anskaffe merkevarer, klær, skor og andre statussymboler. Ungdom stjal enten fra butikker med merkevarer eller skaffet til veie penger for å kunne kjøpe dette. Merkevarenes symbolverdi var tydeligvis så sterk at den presset ungdom inn i kriminalitet. Opplysningene "passet ikke inn" i min tradisjonelle kriminologiske forståelse og jeg mer eller mindre avfeiet det hele med at dette sikkert ikke var noe omfattende problem.

Etter den tid har jeg for så vidt snublet over forskning som langt på vei peker i samme retning. Elisabeth Næss sine observasjoner av "K-gjengens" forbruksmønster og pengestyrt kriminalitet er et eksempel. Hun understreker at flere former for økonomisk motivert kriminalitet ikke har som hovedformål å finansiere fornuftige pengeplasseringer eller kun er for å overleve, men at de i mange tilfeller er motivert av behovet for å anskaffe ting og å finansiere en livsstil som vanlige lønsmottakere kanskje ikke riktig forstår. Sandberg og Pedersens gategutter som selger hasj i boka "Gatekapital" gjør dette langt på vei for å finansiere festing, spandring på damene og å kunne være "konge" for noen korte øyeblikk. Mika Junninens finske storsmulgere brenner av penger i et like høyt tempo som de strømmer inn. Ikke mye økonomisk rasjonalitet der i gården, men desto høyere sigarføring. Mye av det samme finner Per Ole Johansen som kjennetegn hos sine

spritsmuglere og en rekke studier fra BRÅ angående pengebevegelsene innen organisert kriminalitet i Sverige viser at penger ofte har en ganske annen betydning for disse gutta (for det er de jo) enn man ofte antar. Penger er tegn på suksess når de omsettes i forbruk, særlig i forbruk av luksusgjenstander, biler, klær og god dop. Pengene kjøper status gjennom konsumpsjon av de rette symboler.

Nå har det kommet en bok som spesifikt tar for seg tema, kriminalitet og konsumpsjon. *Criminal Identities and Consumer Culture* (heretter *criminal identities*) er en av de mest fascinerende kriminologiske fagbøker jeg har lest på lang tid. Det er en tidvis svært deprimerende bok å lese basert på etnografiske data fra slummen i det post industrielle nord England. For Hall, Winlow og Ancrums kilder lever et liv med kriminalitet som synes både tomt, meningsløst (i ordet rette mening), håpløst og uten store muligheter for bedring.

Criminal identities er dessuten et oppgjør med store deler av den "gamle" kriminologien. Boka balanserer godt mellom etnografiske data og teori.

Kort fortalt viser *criminal identities* hvordan den tradisjonelle engelske arbeiderklassens livsgrunnlag, verdier og kultur ble rasert med de store strukturelle forandringer som skjedde på 1970 og 80 tallet. Når industri ble nedbemannet, rasjonalisert, automatisert og flyttet utenlands så var det ikke bare arbeidsplassene som ble borte, men også en hel klasse, livsstil og kultur. Tidligere hadde det eksistert et solid samhold, noen klare normer for hvordan livet skulle leves med en viss ære og stolthet koblet til nabolag, klasse og arbeidsplass. Dette synes nå nærmest fullstendig utradert i ruinene av de engelske arbeiderklassebyene. I stedet vokste det frem hele samfunn hvor de unge langt på vei er fratatt mulighetene for annet enn et liv innen lavlønnede "McJobs", med dårlige arbeidsforhold, manglende samhold ansatte i mellom og lav lønn eller liv på sparebluss i falleferdige områder oftest på en form for sosial stønad. At mange i en slik situasjon søker et liv i rus er forståelig. At noen også ser kriminalitet som en vei ut av situasjonen er også forståelig.

Hall, Winlow og Ancrums respondenter, som de har fulgt i en årrekke, fremstår ikke på noe vis som helter eller ærverdige. Drivkraften bak kriminaliteten er ønsket om et bedre liv. Men hva legger de i det? Det finnes ingen Robin Hood i fortellingene. I stedet er de drevet av ønsket om å heve seg over andre gjennom statussymboler og konsumpsjon. I stedet for at identitet knyttes til andre og deltakelse i kollektiv kjøper man seg identitet. Konsumpsjon av de rette varer og symboler knytter den enkelte opp mot andre som har disse tingene. På denne måten blir man *noe*, uten er man en taper. Symbolene er plukket rett ut av moderne populærkultur, media og markedsføring. For guttene er nye plettfrie "trainers" – helst Nike eller Reeboks sammen med sportsklær fra Armani, en BMW og bruk av de rette narkotiske stoffene (Kokain) toppen av lykke. Suksess kan også leses i

antall flatskjermer, surround anlegg, spillkonsoller og lignende. Lykken er å konsumere de rette tingene og å vise det frem for alle og enhver. Kriminalitet blir bare en måte å skaffe de rette tingene for å bygge egen identitet og selvfølelse. Rappere (Gangsta) og moderne street kultur er en viktig inspirasjonskilde. Guttene har ellers et meget nedsettende syn på andre som bor i deres nabolag som ikke har de rette tingene, disse omtales med en rekke degraderende uttrykk. Mest avsky rettes mot de som bruker livet på lavlønnede McJobs og som handler på lavpriskjeder, som følger reglene og de som ender opp som alkoholikere og utslåtte. De få jentene som er med i materialet deler de samme verdiene. Prostitusjon kan tidvis være en mer innbringende aktivitet enn guttenes pushing og tyverier. Jentene selger seg for å kunne få en flik av det gode liv med høyt konsum av merkevarer og "nese-pudder".

Den fullstendige mangel på sosialt samhold og solidaritet er nok noe av det verste ved disse beskrivelsene. Den grunnleggende ambivalens respondentene har overfor seg selv er like ille. For de aller fleste ble ikke kriminalitet noen vei ut av marginalseringen, mange går i stedet til grunne og ender selv opp som slaver av et nytt system med stoffproblemer og gjeld samtidig som de ser at de ikke når opp slik at de kan skaffe de rette statussymbolene. For mange blir dette det endelige nederlag påspedd et og annet fengselsopphold.

Roten til mye av problemet finner Hall, Winlow og Ancrum innen konsumpsjonskulturen, men også, interessant nok, innen motkulturen og generelt den politiske utvikling i de vestlige samfunn de siste 40 årene. Det synes ganske klart at det ikke er Marx som har vunnet disse guttenes hjerte, men Nike, Audi, Armani og 50 cent.

Boka er også et sviende oppgjør med store deler av kriminologien og kulturstudiene som har sett på den moderne populærkultur og markedsføring de siste par tiår. På 1980 og 90 tallet ble konsumpsjons- og populærkulturen beskrevet som en kultur hvor ungdom kunne bygge egne identiteter, leke med symboler og være kreative. Altså stort sett i positive termer. Det er lite som vitner om kreativitet og spill med symboler hos respondentene i criminal idenities, i stedet fremstår guttene og jentene som rene slaver av moderne markedsføring.

Forfatterne er ikke nådige med 60 og 70 tallets radikalisme som de betegner som nedbrytende og uansvarlig fordi liberalismen og pluralismen åpner opp for en form for normativ oppløsning som kaster ut demokratiet og sosiale verdier sammen med gamle fordommer. Motkulturen, som vanligvis presenteres som frigjørende, er ikke det for forfatterne. I stedet hevder de den gikk den hånd i hånd med kapitalismen og ble til konsumpsjonspress, dessuten fungerte den under rette omstendigheter som nedbrytende på den politiske utviklingen som skjedde etter krigen i retning av sosial velferd.

Som leser undres man over energien i kritikken av liberalismen, motkulturen og kriminologien. Man leter etter hva forfatterne eventuelt vil ha i stedet. For en nordisk kriminolog kan det kanskje synes noe ironisk at de rett og slett å ønsker sosialdemokrati og velferdsstat av tilnærmet nordisk modell. Sosialdemokratiet og velferdsstaten fremheves som en farbar vei for å unngå den totale nihilisme og narcissisme som preger deler av dagens vestlige samfunn. Samtidig viser de at dette var en politisk mulighet som i store deler av den vestlige verden ble utmanøvrert av hva de beskriver som liberale politiske krefter på 1970 og 80 tallet. Det som i stedet vant frem var en asosial individualistisk markedsliberalisme som uhemmet spilte kynisk på menneskers forakt for svakhet. Industrien vant frem med sin markedsføring på en så effektiv måte at politiske løsninger i seg selv har gått ut på dato, hevdes det. I stedet har vi endt opp i en situasjon hvor vi er så manipulert av reklame og markedsføring at vi tror det eneste som kan gi lykke er forbruk av de rette tingene.

Det er for øvrig interessant å merke seg at venstre-radikale får like mye kritikk som liberale politiske krefter for å forklare denne negative utviklingen. *Criminal identities* er som nevnt deprimerende lesning. Man kan spørre om forfatterne ikke overdriver. Forfatternes engasjement og sinne henger tydelig sammen med de erfaringer de har gjort etter mange års arbeid i disse miljøene. Det politiske raseriet rettet mot ødeleggelsen av ikke bare britisk industri, men også mot arbeiderklassekulturen, den politiske bevissthet og livsbetingelsene til de som er født inn i disse stedene er høyst forståelig. Det er ikke mye Adensfield i deres beskrivelser, det finnes intet samhold, ingen gruppefølelse, ingen tro på annet enn seg selv, ingen bevissthet om hvilke prosesser det er som styrer deres liv og kun tom selvopptatthet som reflekteres i et like intenst hat overfor "taperne", som er forbløffende like dem selv. At forfatterne har gjort meget gode observasjoner og refleksjoner rundt disse forholdene er hevet over enhver tvil.

Forfatterne tydeliggjør at roten til problemene er politiske. Samtidig en situasjon hvor befolkningen i de områdene de beskriver fremstiller ikke lenger ser noen politiske løsninger på sine problemer. Mangelen på kollektiv bevissthet og troen på at man må stå sammen for å løse problemene er slående. Det kanskje verste er å se hvor langt individualiseringen har kommet. Det finnes ikke lenger noe vi i *criminal identities*, mangelen på det kollektive er slående og følelsen det bringer med seg er isende kald. "There are no such thing as society" sa Thatcher, hun har fått det som hun ville.

Men det er også klart at overføringsverdien til nordiske forhold tidvis kan virke begrenset. De nordiske sosialdemokratiene har til en viss grad fungert som buffer. De nordiske land har heller ikke vært like industrialisert eller hatt en arbeiderkultur som kan måle seg med den britiske. Likevel er det slik jeg innlednings-

vis påpekte noen helt sentrale trekk som man kan se innen yngre vinningskriminalitet og særlig innvandrergrutters deltakelse i organisert kriminalitet som rimer godt med hva som beskrives i *criminal identities*. Betydningen av symboler som merkeklær, tykke gullkjeder, smykker, riktig after shave og luktevann, dyre klokker, biler, lydanlegg og konsum av partydop er merkbart i miljøer også i Norge. Fra studiet av gjenger og organisert kriminalitet vet vi at vektleggingen av identitet og symboler er meget sterk i flere kriminelle miljøer.

Til slutt kan en spørre om ikke forfatterne tidvis skriver med litt for bred penn. Mye av kritikken blir etter min mening for generell. Det er klart at forfatterne ikke fremfører en teori eller forklaring som tar for seg alle former for kriminalitet. Hvis man leser *criminal identities* på denne måten så har man misforstått forfatternes intensjoner. På den annen side er mye av deres kritikk mot kriminologien ganske generell og jeg synes her de tidvis skyter godt over mål.

Boka er fascinerende fordi den med utgangspunkt i studier på individnivå klart viser hvordan de store samfunnsmessige, økonomiske og politiske forandringer formidlet via media og reklame har tatt grepet direkte på den enkelte. Frarøvet vernet av en lokal og klassemessig kultur står den enkelte alene. På denne måten viser forfatterne betydningen av studier på individnivå som tar for seg identitet som en viktig forklaring på kriminelle karrierer.

Man kan også spørre seg om overføringsverdien til andre land og kulturer. Man kan nikke gjenkjennende til deler av hva som beskrives også når det gjelder nordiske forhold, men det er også mange vesentlige forskjeller i historie, økonomi og samfunnsforhold som gjør at *criminal identities* tidvis kan oppleves som noe eksotisk.

Noe av den kritikken som forfatterne reiser mot 50 og 60 tallets motkultur og venstre radikalisme er i beste fall ganske ahistorisk og ensidig. Å hevde at motkulturen har ansvaret for Reagan og Thatchers politiske "suksess" på 80-tallet er vel kanskje noe drøyt? Like drøyt er det vel å fremstille motkulturen nærmest utelukkende som en nyttig redskap for kapitalismen, som et blindt opprør som raskt ble kjøpt opp og siden brukt av markedskreftene. Det er noe rett i dette, eksempelvis ble hippie kulturen og punken raskt kjøpt opp og ble en motesak. Men den såkalte motkulturen bestod likevel av så mange ulike fasetter og retninger at det vil være ganske absurd å hevde et så enkelt syn. En kan også stille spørsmål ved om disse samme retningene må ta ansvaret for de normative oppløsningene som forfatterne beklager seg over og hvorvidt dette tapet er så mye å sørge over.

Uansett vil jeg anbefale *criminal identities*. Boka er en skikkelig gyser som vi sier på norsk. Den har mange gode sider, særlig ved å bringe inn perspektiver ved studier av ungdomskriminalitet som for lengst burde vært på plass. Fremstillingen bygger på langvarige etnografiske studier, men er som seg hør og bør spekket med

teori og man mer enn aner uenigheter og akademiske feider som bobler i teksten. Ut over dette er det en leseverdig bok som bør ha relevans for flere enn de som holder på med studier av ungdomskriminalitet.

Paul Larsson

Politihøgskolen i Oslo

Jane Wood & Theresa A. Gannon (eds.): Public Opinion and Criminal Justice. Willan Publishing, Cullompton 2009.

Boka er ei samling av 10 tematiske artikler som presenterer og drøfter foreliggende forskning. Artikkelen belyser ulike aspekter ved forskning som undersøker oppfatninger blant publikum om forhold som kan ha betydning for kriminalpolitikken.

Artikkelsamlingen er todelt med fem artikler i hver del, og i den første delen belyser forfatterne nokså generelle spørsmål. I første kapittel presenterer og drøfter forfatterne viktige begreper som holdning og holdningsdannelse og psykologiske teorier om hva som påvirker holdninger og kan føre til endringer av dem. I andre kapittel diskuteres grunner til at offentlige meninger kan ha kriminalpolitisk betydning, samtidig som det blir ganske klart at på dette området er det mye man har lite og usikre forskningsbaserte kunnskaper om. Forholdet mellom politikk og offentlig opinion er et vanskelig forskningsmessig tema, også fordi det ikke er opplagt at politikk i et og alt skal være i overensstemmelse med opinionen. I det tredje kapitlet gjennomgås forskning som forsøker å belyse hvilke forhold som bidrar til å prege holdninger til og oppfatninger om strafferettssystemet: personlige kjennetegn, holdninger og erfaringer, samt medienes store betydning, er blant de hyppigst undersøkte faktorer. Fordi forskningsoppleggene som har vært anvendt er sprikende, blir det også vanskelig å trekke generelt gyldig kunnskap ut av de mange undersøkelsene som kapitlet bygger på. Temaet for det fjerde kapitlet er dødsstraffen i USA, om – og i hvilken grad – den har støtte i den amerikanske befolkning. Her trekkes det inn mye forskning som tyder på at det trolig er en myte at dødsstraffen har bred og ubetinget støtte, uten at dette umiddelbart fører til avskaffelse av dødsstraffen. Om det derved kan konkluderes at myten holder dødsstraffen i live, er vel mer tvilsomt, men gangbart innenfor en funksjonalistisk ramme. I det siste og femte kapitlet i denne delen drøftes en rekke viktige metodespørsmål man står overfor om man vil foreta presise målinger av holdninger knyttet til kriminalpolitiske spørsmål. Kapitlet frembringer ikke noe nytt, men gir en konsis oversikt over generelt viktige metodespørsmål.

De fem artiklene i bokas andre del tar opp mer spesifikke opinionsmessige spørsmål som har fått forskningsmessig oppmerksomhet. Kapittel 6 handler om

hvordan ofre ser på og opplever strafferettssystemet, og hvilke konsekvenser dette eventuelt kan ha for deres tilbøyelighet til å anmelde. Ofre for voldtekt er en særlig viktig gruppe i dette kapitlet og også i det neste, der spørsmålet er om det alltid er slik at ofre for kriminalitet får sympatisk oppmerksomhet. Her trekkes det inn forskning som viser at verken publikum eller politi alltid ser med sympati på ofre for vold hjemme eller voldtekts ofre, og dette får også lett følger for straffeforfølgelsen av slik kriminalitet. De tre siste kapitlene gjennomgår forskning som belyser publikums oppfatninger av de som har begått kriminalitet, og har fått en reaksjon for det. Det sentrale temaet for kapittel 8 er i hvilken grad publikum er villig til å akseptere og ta imot de som har sonet sin fengselsstraff og skal tilbake til samfunnet, og om negative holdninger som straffedømte møter, kan forandres. Det samme temaet forsøkes belyst også i det 9. kapittel, men her avgrenset til seksuallovbrytere – de mange mytene som finnes om dem og mulighetene for deres rehabilitering – i opinionen. Også her trekkes det inn forskning som kan belyse hva som kan gjøres for å endre opinionsmessige oppfatninger. I det 10. og siste kapittel er det oppfatninger av mentalt syke/forvirrede personers voldskriminalitet som står i fokus. Spørsmålet om disse personene skal tas hånd om av helse- eller kriminalvesenet er vel universelt, og det samme gjelder nok politiets problemer med denne gruppen lovovertredere. Samtidig er det lite som tyder på at forskning gjør det enklere å finne enkle og gode løsninger.

Det er stor geografisk spredning blant de 22 forfatterne (amerikansk, kanadisk, britisk, tysk, sveitsisk og fra New Zealand), og godt over halvparten av dem tilhører fagfeltet psykologi, med mange innenfor 'forensic psychology', en uvanlig fagdisiplin i nordiske land. Dette nevnes fordi denne leser og anmelder synes at boka (med unntak for kapittel 2) preges av at forfatterne viser begrenset interesse for hvilke forbindelser det er (eller bør være) mellom publikums meninger (den offentlige mening) og den kriminalpolitikk som blir ført. Dette er kanskje en følge av at så mange av forfatterne har psykologfaglig tilnærming til det temaet de skriver om? Artikkelsamlingen gir imidlertid gode oversikter over og gjennomgang av engelskspråklig forskning om de temaer som blir behandlet. I artiklene drøftes både viktige og relevante teori- og metodeelementer. Selv om boka ikke er et viktig nybrottsarbeid for undersøkelser av offentlige oppfatninger som har kriminalpolitisk relevans, gir den en viktig presentasjon av svært mye forskningslitteratur på feltet. Lesing av slik oversiktslitteratur kan ofte være et tjenlig sted å starte dersom man raskt vil skaffe seg overblikk over viktige spørsmål på et av de felter som boka dekker. Boka anbefales til dette formålet.

Leif Petter Olaussen
Universitetet i Oslo

Howard Zehr: Genoprettende Ret – en lille bog om ret, uret og retfærdighed, Akademisk Forlag, København 2008. 104 s. Oversat fra engelsk af Jette Brinkel Rosenberg. *The Little Book of Restorative Justice* udkom i USA i 2002.

Dette er en lille bog om et stort emne, og anmeldelsen kunne for så vidt gøres ultrakort: Læs den. Men selvom bogen er lille, fortjener den alligevel nogle flere ord med på vejen.

Lad os starte under fremmede himmelstrøg: På National Public Radio i Boston, USA, hørte jeg for nylig et indlæg, der handlede om Ricki og Johnny. Begge var af cambodiansk afstamning og boede i en mindre by uden for Boston. Johnny var bandeleder, og Ricki så op til ham og blev selv medlem af banden. For at komme ind i går man igennem et grusomt tæskeritual, og hvis man vil ud en dag, skal man igennem endnu et. Ricki overlevede begge, men kun knapt det sidste. Det efterlod ham med skader, som i dag, 7 år senere, stadig påvirker ham. Johnny fik en lang fængelsesstraf for volden. Da han kom ud af fængslet, var samfundet for så vidt færdig med hændelsen. Der var afsagt dom, og straffen var afsonet. Men hverken Johnny eller Ricky var færdig med det, der var sket mellem dem, og det er her Howard Zehrs bog kommer ind: Det traditionelle retssystem efterlader de involverede uforløste; deres indbyrdes anliggende bliver ikke genoprettet.

Det engelske begreb "restorative justice" er kommet til at hedde "genoprettende ret" på dansk. Det er en mangelfuld oversættelse, da begrebet rummer så meget mere i den engelske forståelse, men det har tilsyneladende slået an, så vi må nok vænne os til det. Jeg har ikke selv et bedre bud på en god oversættelse, uden at skulle bruge mange flere ord, men synes godt om det forslag, som Beth Groth Nielsen kommer med i sit glimrende forord til bogen. 'Opbyggelig ret' ville hun kalde det, da opbyggelig både dækker over, at noget (også rent fysisk) lader sig bygge op, og det at bygge op i mere moralsk forstand.

Det er netop, hvad restorative justice/genoprettende ret handler om: At genoprette eller opbygge, når der er sket en krænkelse/en forbrydelse. Genoprettende ret er ikke en sanktion, det er ikke en handling. Det er en tankegang, en reaktionsideologi, der afviger fra den, der er fremherskende i det danske samfund, hvor vægten lægges på straf med fokus på hævn. I genoprettende ret er fokus i stedet på offerets behov og på gerningsmandens forpligtelse til at gøre skaden god igen.

Genoprettende ret forklares måske bedst via sit formål, som er at gøre skaden god igen, i det omfang det er muligt, ved aktiv inddragelse af de berørte parter: Offer, gerningsmand og det omgivende lokalsamfund. Tanken er lidt forenkelt, at gerningsmanden skal påtage ansvar for sin handling, men samtidig støttes og inkluderes i samfundet igen; at ofrets behov for både materiel og symbolsk genopretning skal imødekommes; og at også lokalsamfundets behov - eksempelvis for at borgere kan bevæge sig trygt omkring eller regne med, at deres ejendele

ikke bliver sjålet - skal imødekommes samtidig med, at der herfra skal ydes støtte til såvel offer som gerningsmand. Kun derved har man for alvor mulighed for at gøre skaden god igen og skabe heling for alle parter. Genoprettende ret hviler på den underliggende tankegang, at vi alle er forbundet med hinanden, og på et værdigrundlag, hvor respekt for alle er i højsædet. Det er Howard Zehrs antagelse, at kun ved at være bevidst om de underliggende værdier og have principperne for genoprettende ret for øje, er det muligt at skabe konkrete tiltag, der helt igennem er genoprettende.

Zehr gør gentagne gange i bogen opmærksom på, at den måde, på hvilken man praktiserer genoprettende ret, må være afhængig af den kulturelle kontekst. Bogens betragtninger om retssystemets behandling af ofre og gerningsmænd er genkendelige i forhold til nordiske forhold, hvis strafferetlige systemer på disse punkter ligner det amerikanske. Anderledes forholder det sig med begrebet 'community' (lokalsamfund). Vi har i Danmark ikke samme fornemmelse af at være del af et lokalt samfund, et lokalt fællesskab, som mange amerikanere føler, at de er en del af og bidrager aktivt til. Her hjælper oversætteren os på vej, da hendes fine bud på en alternativ oversættelse af community er 'berørte fællesskaber'. Det er mere genkendeligt for nordiske ører, men tilbage står stadig udfordringen om, hvilken rolle berørte fællesskaber kan og skal spille i genoprettende ret på vores breddegrader. Måske skal det kun tænkes med, hvis hændelsen er foregået inden for en sammenhæng, hvor der er et naturligt fællesskab. Det kunne være på en arbejdsplads, på en institution, foreningssammenhæng mv. Hvor sammenhængen er løsere, f.eks. i et boligkvarter, kan det være vanskeligt at tænke sig dette inddraget. Det betyder ikke, at genoprettende ret må opgives, men må tilpasses på dette punkt.

Bogens første kapitel indeholder Howard Zehrs mere overordnede betragtninger om, hvad genoprettende ret er og ikke er, og hvilke behov genoprettende ret søger at imødekomme for offer, gerningsmand og lokalsamfund. I bogens 2. kapitel, som er bogens centrale del, gør Howard Zehr rede for, hvad genoprettende ret går ud på. I 3. kapitel læser vi om forskellige konkrete eksempler på udmøntning af genoprettende ret, og i bogens sidste lille kapitel gør Howard Zehr rede for, hvordan han i skrivende stund (2002) opfatter forholdet mellem genoprettende ret og mere gengældende former for ret.

Bogen er, som titlen antyder, kort. Dens omfang (104 s.) er mest en styrke, men også bogens svaghed. Styrke fordi den er kortfattet og letlæselig og dermed gjort tilgængelig for et bredt publikum. Svaghed fordi formatet ikke tillader at gå i dybden. Det kan der imidlertid let rådes bod på. Ønsker man at fordybe sig, kan man læse Howard Zehrs første bog om emnet, *Changing Lenses* (1990), som i dag regnes for en klassiker indenfor genoprettende ret.

”Genoprettende ret” er tænkt som en introduktion og henvender sig både til den uvidende, men nysgerrige person, og til fagfolk. Den lykkes godt på alle fronter, fordi den både er meget læsevenlig og bygger på en kombination af Zehrs solide teoretiske tankegods og hans mange års praktiske erfaringer. Den er ideel som introducerende lærebog på uddannelsesinstitutioner. Som forskningsformidling er bogen også interessant. Det er et format, som andre forskere kunne lade sig inspirere af.

Lad os slutte hos Johnny og Ricki. Efter sin løsladelse følte Johnny et stigende behov for at se Ricki (og dermed sig selv) i øjnene. Han tog kontakt og efter megen tøven indvilgede Rickie i et møde, som blev afgørende for begge. De fik snakket om, hvad der var sket, og for første gang følte de sig parate til at lade fortiden fare. De klarede at arrangere et genoprettende møde uden hjælp fra andre – det er der ikke mange, der gør. Med Zehrs vision vil muligheden for, at de involverede parter hjælpes til at mødes med det formål at forsøge at genoprette den skade, der er forvoldt, blive en integreret del af samfundets tiltag overfor forbrydelser af alle slags. Og med oversættelsen af bogen, vil tanken om genopretning forhåbentlig få større udbredelse også på vores breddegrader, end den hidtil har haft.

Lin Adrian

Københavns Universitet

Jesper Ryberg (red.): Løsladt – og hva så? København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2009.

”Løsladt – og hva så” ble utgitt i mars 2009 og omhandler den praksis og de rettslige rammer som er med på å forberede løslatelsen av en innsatt i fengsel.

Boken inneholder interessante beskrivelser av utviklingstrekk innen straffeutforming og kriminalomsorg. Et overordnet perspektiv i boken er at integrering av tidligere innsatte i samfunnet, og spesielt i arbeidslivet, er sentralt for å forebygge ny kriminalitet. Det kommer også klart fram i boken at utdanning i tilknytning til soning, eller like etter er kriminalitetsforebyggende. Dette er en bok som bør skape debatt. Der pekes på en rekke trekk ved eksisterende tiltakssystem og regelverk som kan bidra til å hindre integrering av tidligere innsatte i samfunnet.

Det er en god sammenheng mellom de temaene som presenteres i de ulike kapitlene, men det enkelte kapittel kan også godt stå på egne ben. En noe bedre samordning og henvisninger kapitlene imellom ville ha forbedret det samlede inntrykk. Interessant kunnskap er det for eksempel når en ser en konklusjon om de tidligere innsattes relativt høye avhengighet av offentlige ytelser i kapittel 9, i sammenheng med at så mange som 20 pst av alle dansker over 18 år hadde in-

nenfor en periode på 13 år en plettet straffeattest som kan gi dem problemer på arbeidsmarkedet, jf kap. 7. Dette illustrer at levekårsproblemer og avhengighet av offentlig velferdssystem som følge av kriminalitet og straffeforfølgelse sannsynligvis ikke bare gjelder for en liten gruppe.

Det empiriske grunnlaget for påstander og diskusjoner i de ulike kapitlene varierer sterkt. Det gjør seg derfor godt med et avslutningskapittel som beskriver ulike grupper av innsattes inntekter og inntektskilder, arbeid og utdanning før og etter soning. Det ville også vært interessant med opplysninger om i de innsattes levekår etter soning i dag sammenlignet med tidligere. Spesielt i lys av påstander i de andre kapitlene – om mindre bruk av prøveløslatelse, mer bruk av skatteattester over tid – antas å ha påvirket de tidligere innsattes integrering og arbeidsmarkedsdeltakelse i negativ retning.

Bokens innledningskapittel er skrevet *Hans Jørgen Engbo*, cand jur og fengselsinspektør i Anstalten ved Herstedvester. Han beskriver blant annet om de formelle krav til handlingsplaner for løslatte samt ulike prosjekter som har vært igangsatt for å forbedre handlingsplanarbeidet. Et interessant tiltak er utviklingen av konkrete målsettinger i tilknytning til løslatelsen, for eksempel at det i kontrakt med kommunene stilles krav om at minst 50 pst av alle løslatte som har sonet minst fire mnd fengsel ved løslatelse skal ha en bolig av en viss kvalitet og at minst 40 pst skal ha arbeid av en viss kvalitet. I et eget avsnitt om reformtanker er et nøkkelpunkt at kommunene i større grad bør pålegges ansvar for løslatte – ”det er noget helt galt med den kommunale ansvarsfølelsen”. At denne påstanden kan være litt avhengig av øynene som ser, illustreres ved at det i kap 3 henvises til en undersøkelse hvor etatene gjensidig gjør hverandre ansvarlig for manglende samarbeide (s. 74).

Kapittel 2 om ”Førtidig løslatelse. Retlig grunnlag og anvendelse” er av *Vagn Greve*. I kapittelet gis en grundig historisk gjennomgang av endring i reglene av benådning og prøveløslatelse. Forfatteren drøfter spesielt muligheten for å nekte prøveløslatelse etter 2/3 soning av straffen ut fra tilrådelighetskriteriet, og påpeker at det her gjennom en administrativ beslutning kan skje en 50 pst forlengelse av straffen i forhold til hva domstolen må antas å ha forventet. Han påviser at andelen avslag i søknader på prøveløslatelse har steget jevnt siden 1986. Han stiller blant annet spørsmål om man overhodet med den nødvendige presisjon kan skille ut en gruppe som har en særlig risiko for ny kriminalitet. Han påviser at innberetninger av vilkårsovertredelser skjer på veldig uensartet vis og har en viktig påminnelse om at de resosialiserende tiltak som skjer på frivillig basis er mye mer effektive enn påtvungne foranstaltninger. I kapittelet forfølger han sine opprinnelige avgrensninger og diskuterer sine hovedproblemstillingene på en god måte ved både å trekke inn statistikk og verdibaserte vurderinger.

Kapittel 3 omhandler prosjektet "God løsladelse", og er skrevet av *Nell Rasmussen* og *Hanne Ramsbøl*. Formålet med prosjektet er forebygging av kriminalitet og å sikre at den løslatte får oppfylt sine rettigheter. Prosjektet skulle kunne ut i en rekke forslag til tiltak om god løslatelse. En viktig del av prosjektet var komme fram til en felles forståelse av hva som er god løslatelse på tvers av kommunikasjonsbarrierer mellom ulike etater. En guideline for prosjektet er å strebe etter enkelhet og gjennomsliklighet i utvikling av virkemidler, metoder og prosesser.

Diskusjonen i kapittelet beveger seg på tre plan – både et systemteoretisk, metodemessig og et mer praktisk handlingsrettet plan. Det er en stor utfordring å klare å kombinere så forskjellige innfallsvinkler på en god måte. Forfatterne viser gjennom diskusjonen i kapittelet at god løslatelse både handler om å bryte kommunikasjonsmessige og ulike strukturelle hindringer, gode arbeidsplaner og om den enkelte saksbehandlers innsats og vilje til endring. Gjennom kapittelet og avslutningsmessig stiller de spørsmålet om målet om god løslatelse kan nås? Her framkommer at det som har stor betydning er så enkelt (og så vanskelig) som at både forsørgelsesgrunnlaget er på plass og at ingen skal løslates til gaten. Men at heller ikke dette prosjektet har funnet løsningen på de løslattes problemer illustreres i siste setning. "Dermed er det skabt grundlag for et sæt anbefalinger til at skabe en helhedsorienteret og sammenhengende tilgang til samarbejdet mellem systemerne om løsladelse af indsatte."

Kapittel 4 "Pension Skejby – bare et alternativt sted?" Forfatter er *Linda Kjær Mink*. Kapittelet handler om soning i et alternativ til fengsel. Pensjonen er den eneste av sitt slag i de nordiske land. De fleste plussbeboere (de kriminelt belastede) utgjøres av personer som er utstasjonert av fengselssystemet for fortsatt avsoning. Også ikke-kriminelle opptas som beboere. En undersøkelse av Skejby-modellen ble gjennomført i 2004. Den kvantitative del av undersøkelsen ser på om det er forskjell på residivprosenten mellom personer som har hatt opphold på Pension Skejby, sammenlignet med personer som har hatt opphold på kriminalomsorgens øvrige pensjoner. Residiv er definert som tilbakefall til ny kriminalitet i en periode på 2 år. Resultatet av denne analysen er at sannsynligheten for residiv (uansett residivets art) er 21 pst lavere for eksperimentgruppen enn for kontrollgruppen. Når det gjelder recidiv til en personfarlig forbrytelse er det ikke signifikant forskjell. Sannsynligheten for utdanningsmobilitet er nesten dobbelt så stor for eksperimentgruppen som for kontrollgruppen. Mulige årsaker er at samtalene og omgangsformene på institusjonen dreier seg om andre ting enn kriminalitet og de kriminelt belastede får mulighet til å knytte kontakt med ikke-kriminelle. Forfatteren stiller avslutningsvis spørsmålet om ikke flere geografiske områder enn Jylland bør ha et slikt tilbud. Dette er en interessant soningsform og

en viktig undersøkelse. En ønsker å få vite mer, både om avgrensning av aldersgrupper og årsaker til at noen grupper ikke responderer så positivt som andre.

I kapittel 5 skriver *Hanne Reumert* om saksomkostninger som pålegges og om type omkostninger. Det kan forekomme store variasjoner i omkostninger i sammenlignbare saker. De vises eksempler på at omkostningene i enkelte tilfeller kan komme opp i flere hundre tusen kroner. Dette kan virke i motsatt retning av forebygging av ny kriminalitet. Stor gjeld kan hindre at folk tar utdanning og noen kan se ny kriminalitet som en måte å komme ut av gjeldssituasjonen på. Forfatteren diskuterer noen tiltak, for eksempel at sammenlignbare lovbrudd bør ha de samme omkostninger og om det bør innføres et maksimumsbeløp. Hun stiller et viktig spørsmål om ikke systemet bør utformes slik at saksomkostningene blir en straff som ikke rammer de domfelte med ulik styrke ut i fra deres ulike økonomiske og sosiale situasjon.

Kapitlene 6 og 7 omhandler begge straffeattester eller det plettfrie rulleblad. Lektor i strafferett og kriminologi *Anette Storgaard* gir i kap. 7 en informativ oversikt over reglene for registrering og sletting fra henholdsvis etterforskningsdelen og avgjørelsesdelen av registeret. Det redegjøres også for hvilke instanser som har rett til innsikt i de ulike registre. Straffeattesten er en attest som utstedes av politiet for private personer etter begjæring. En fengselsstraff vil fremgå av straffeattesten i 5 år etter endelig løslatelse. For unge mellom 15 og 18 år slettes påtaleunndatelse med vilkår om ungdomskontrakt som bøter allerede etter 1 år. På arbeidsmarkedet ble bruken av straffeattester firedoblet i en periode på slutten av 90-tallet og har også hatt en vekst etter dette. Det henvises til undersøkelser som viser at søkere som har vært i berøring med straffesystemet har vanskeligere med å få jobb enn andre. Forfatterens konklusjon er at systemet med straffeattester er basert på ureflektert vanetenkning. I den avsluttende drøftingen vektlegges forholdet mellom arbeidsgivernes nytte av straffeattester sett opp mot skadevirkningene for de dømte med gode og illustrerende eksempler.

I det etterfølgende kapittel stiller *Thomas Søbirk Petersen* spørsmålet "I hvilken utstrekning bør en arbeidsgiver ha mulighet for å anmode om opplysninger fra en søkers straffeattest?" Dette angår mange mennesker, nesten 20 pst av alle dansker over 18 år hadde innenfor en periode på 13 år en plettet straffeattest. Han redegjør for ulike former for diskriminering og diskuterer straffeattestenes bidrag til ulikhet og marginalisering av tidligere straffede. Et av forslagene han fremfører er "matching", dvs. at en arbeidsgiver bare kan få opplysninger som er særlig relevante for utførelsen av det aktuelle arbeidet. Han tar til orde for at det i tillegg kan legges inn et krav om at forbrytelsen skal være grov (ubetinget dom på minst 6 mnd fengsel) for å oppgis til arbeidsgiver. I kapittelet er det interessante diskusjoner og forslag til tiltak.

I kapittel 8 om "Straf og rettighetstab" skriver Jesper Ryberg om andre rettsfølger av kriminalitet enn selve straffen. Det grunnleggende brudd med synspunktet om at kriminalitet bør medføre tap av borgerlige rettigheter (som stemmerett og valgbarhet), kom med straffelovsendringene av 1951. Fremdeles er det likevel slik at en person dømt for kriminalitet kan underkastes forskjellige former for diskvalifikasjoner. Forfatteren ser nærmere på hensynet bak disse, blant annet i forhold til utøvelse av bestemte yrker. Hans påstand er at det er et brudd med kravet om proporsjonalitet dersom to personer som blir straffet likt for samme forbrytelse, og den ene i tillegg mister jobben pga rettighetstap (for eksempel ved å bli fratatt førerkort). Konklusjonen er at det er vanskelig med empirisk baserte vurderinger av for eksempel individpreventive begrunnelser for rettighetstap. Rettighetstap fremstår ut fra forfatterens diskusjon som vilkårlige hindringer i veien for de innsattes fortsatte liv.

Det avsluttende kapittel omhandler "Selvforsørgelse og utdanning etter fængsel" v/ *Rasmus Landersø* og *Torben Tranæs*. Det foretas en sammenligning av situasjonen før og etter soningen og det foretas en sammenligning med ikke-kriminelle. I tillegg utføres en egen analyse på av de som ikke hadde noen utdanning før de kom i fængsel, men som erverver seg utdanning, enten under soning eller etterpå. Dataene viser – ikke overraskende – at det i høy grad er personer, som både utdanningsmessig, på arbeidsmarkedet og sosialt, klarer seg dårlig, som begår kriminalitet og kommer i fængsel. Samtidig tyder også analysen på at kriminalitet og fængsel gjør situasjonen enda verre. For kriminelle som kun får en kort straff, skjer det kun en mindre forverring av situasjonen etter fængselsoppholdet, men den nye dårlige situasjonen biter seg fast og det blir ikke bedre med årene. For kriminelle som får en lang straff, er forskjellen i deres tilknytning til arbeidsmarkedet dramatisk dårligere sammenlignet med tiden før de ble fængslet. For denne gruppen er det tale om en økonomisk nedgang på 26 pst, som uten det sosiale sikkerhetsnett ville vært på 40 pst. Fremgangen for gruppen som tar utdanning, enten i løpet av fængselsoppholdet eller etterpå, er på den annen side så kraftig, at den etter 5 år har innhentet det lønnsmessig tapte. Her er bildet overraskende nok det samme, uansett om personen har sittet over eller under 6 måneder i fængsel.

Mot slutten står det at det er viktig å finne ut i hvilken grad de soningsformer som i dag benyttes, fremmer eller ødelegger de tidligere innsattes muligheter senere i livet – både de arbeidsmessige og de sosiale. Dette kan samtidig stå som en oppsummering av hele bokens budskap.

Marit Wårum

Justitiedepartementets analyseenhet

Gorm Toftegaard Nielsen. Strafferet 2. Sanktionerne. Jurist- og Økonomforbundets forlag, København. 3. udgave. 2009.

Strafferet 2 är en relativt kortfattad framställning över det danska påföljdssystemet. Syftet med framställningen "burde" enligt författaren vara att "lära läsaren de regler och den metode, der er afgørende for, hvordan og hvor hårdt en skyldig skal straffes, således at læseren ... vil kunne forudsige dommenes indhold". Med hänsyn till den ringa vägledning som lagstiftning och rättspraxis ger anges emellertid syftet vara det mer begränsade att "give læseren et indblik i de forskellige straffe, der findes, og specielt om deres forhold til legalitetsprincippet" och dess funktion att säkra såväl den tilltalades rättssäkerhet som att straffbestämmelser beslutas i demokratisk ordning (se s. 7).

Författaren har den mer eller mindre uttryckliga utgångspunkten att legalitetsprincipen har givits otillräcklig uppmärksamhet vad gäller frågorna om straffbestämning och verkställighet av straff. Han uttrycker det så att de dömdas rättssäkerhet har kommit i skymundan (se s. 15).

Framställningen måste såvitt gäller tanken att uppmärksamma legalitetsprincipen sägas motsvara ambitionerna. Författaren återkommer regelbundet till legalitetsfrågorna och ifrågasätter med denna utgångspunkt bl.a. utformningen av systemet med villkorlig frigivning (s. 23). En lösning på denna problematik är naturligtvis att göra den villkorliga frigivningen till ett (mer eller mindre) obligatoriskt inslag. En rätt till villkorlig frigivning har emellertid enligt författaren något absurt över sig, vilket – också om man inte heller enligt svensk rätt kan säga att någon ovillkorlig rätt till villkorlig frigivning föreligger – med mina ögon möjligen framstår som något onyanserat.

Vidare ifrågasätts om de bitvis mycket breda danska straffskalorna är förenliga med artikel 7 i Europakonventionen om förbud mot retroaktiv straffskärpning (se s. 75) samt huruvida det är rimligt att man i "teorien" bekymrar sig så litet för lagens "meget upræcise beskrivelse af, hvilken straf en skyldig idømmes" (s. 85). I ett särskilt underavsnitt "Forfatningsret og strafudmålning" (s. 112–122) återkommer vidare författaren till frågor om relationen mellan lagstiftare och domare på straffbestämningssområdet.

Personligen känner jag – även om jag inte kan instämma i allt som skrivs – stark sympati för författarens angreppssätt. Jag har själv i annat sammanhang försökt att framhålla att vår omsorg om den oskyldige ytterst bottnar i att oförtjänt bestraffning är oacceptabelt, och det är naturligtvis orimligt att behandla förtjänstfrågan i ett renodlat digitalt (på/av) perspektiv: den som får mycket mer än vad som rimligen kan betecknas som förtjänt kan kanske i en mening också sägas bestraffas oskyldig. I vart fall framstår det som svårsmält med ett system som (enligt min mening av det skälet att oförtjänt bestraffning är oetisk) bryr sig väldigt mycket om

rättssäkerhet vid ansvarsfrågan, men i praktiken bortser ifrån motsvarande intressen på straffbestämningsnivå. Man kan med fog ställa sig frågan varför det andra (och tredje och fjärde) året inte väger lika tungt som det första. Om vi skall tala om detta i termer av legalitet kan kanske diskuteras, men det spelar mindre roll.

Boken är i övrigt upplagd så att den först går igenom de olika straffformer som finns tillgängliga (Straffene, s. 13–74), därefter går in på frågan om straffmätning (Straffudmålning, s. 75–122) för att sedan avslutas med ett kortare avsnitt om konfiskation (Konfiskation, s. 123 – 135). Den inledande framställningen om de olika straffformerna innehåller emellertid inte bara upplysningar om straffens innehåll utan också om deras respektive tillämpningsområde. Någon renodlad uppdelning i straffformer å ena sidan och straffbestämning å den andra är det alltså inte fråga om.

Från min horisont (som får betecknas som svensk) kan jag sakna en närmare diskussion om vilka principer som bör styra påföljdsbestämningen – dvs. en teoretisk diskussion om de principer och värden som ligger bakom reglerna – men man behöver knappast känna Gorm Toftegaard Nielsen särskilt väl för att frånvaron av dylika överväganden inte skall förvåna allt för mycket. Toftegaard Nielsen har i relation till rätten ett utpräglat pragmatiskt förhållningssätt – själv skulle han nog vilja korrigera mig och säga ”förnuftigt förhållningssätt” – som det (också om man själv har en delvis annan utgångspunkt) är svårt att inte känna fascination inför.

Boken kan, vilket torde ha framgått, varmt rekommenderas.

Petter Asp

Stockholms universitet

Ulrich Sieber/Karin Cornils (red.): Nationales Strafrecht in rechtsvergleichender Darstellung 1-3. Duncker & Humblot Berlin 2009. ISBN 978-3-86113-849-5, 3-86113-860-0, 3-86113-859-4 (Max-Planck-Institut) 978-3-428-13300-0, 3-428-12981-2, 3-428-12982-9 (Duncker & Humblot). XVIII + 790 + 470 + 490 pp.

Nordisk kriminalvidenskabs bedste ven Karin Cornils er ikke blot medredaktør på dette kolossale projekt, af hvilket der indtil nu er kommet tre bind – et fjerde er på vej – men har også skrevet det vægtige afsnit om Sverige. Da det ikke kan være nogen hemmelighed, at hun er ved at gå på pension, kan man kun glæde sig over, at hun har fået lejlighed til at krone sit imponerende livsværk med denne store præstation. Udgivelsen fremtræder ydmygt som et ”pilotprojekt” – har Max-Planck-instituttet monstro planlagt tilsvarende fyldig behandling af samtlige staters strafferet og straffeproses? – omfattende Länderberichte for 12 lande. Den påtænkes fortsat på engelsk. Det er vel rigtigt, at flertallet af i hvert fald yngre kriminalister behersker engelsk langt bedre end tysk – jeg husker fra en nordisk

kriminologisk besøgsrejse til en række tyske universiteter for mange år siden, at et ikke uvigtigt alibi for professor Ulla Bondeson at invitere mig med var at have en til at formulere de mange tyske takketalere i bussen på vej fra den ene by til den næste, medens de yngre deltagere uanfægtet talte engelsk – men ændringen er alligevel beklagelig, da nordisk strafferet har overtaget en mængde oprindelig tyske begreber og en stor del af terminologien næsten direkte, bortset fra nødtørftig oversættelse, medens engelsk og amerikansk strafferet står os langt fjernere.

De udvalgte stater er Kina, Elfenbenskysten, England & Wales, Frankrig, Italien, Sydkorea, Østrig, Polen, Skotland, Sverige, Spanien og Tyrkiet. Som det ses, er alle europæiske retsfamilier repræsenterede, medens udvælgelsen udenfor Europa er mere tilfældig. En anmelder bør ikke sige ”jeg ville heller have haft en anden bog”, men alligevel: Jeg havde gerne set omtale af Ruslands strafferet og retsliv efter Sovjetunionens opløsning, af folkehavet i Indien, af Sydafrika efter magtskiftet i 1994, som langt fra har medført forbedret lov og orden, og en enkelt amerikansk delstat, New York eller Californien. Men når dette er sagt, er jeg ikke uenig i medtagelsen af netop disse tolv lande. Det store første bind ”Grundlagen” indeholder generelle beskrivelser, herunder som det mest fængslende koncise og stofmættede beskrivelser af den historiske udvikling inden for strafferet, straffeproses og fuldbyrdelse af straf. De øvrige bind har kortere beskrivelser af det væsentligste af strafferettens almindelige del, i andet bind det strafferetlige legalitetsprincip, de nationale retsordningers internationale kompetence samt den strafbare handlings begreb og systematisering og i tredje bind den objektive side (bl.a. undladelser), den subjektive side (forsæt og uagtsomhed, vildfarelser) samt strafbare handlinger i ”Vorveld”, særlig forsøg. Det kommende fjerde bind vil omfatte meddelagtighed, kollektive enheders strafansvar, strafudelukkelsesgrunde, benådning samt forældelse, så skulle vist det hele være med. Fyldige litteraturhenvisninger findes efter alle afsnit, jeg er kun i stand til at kontrollere det svenske, men det ser fint og dybtgående ud, og der er vel ikke grund til at tro, at de øvrige er tyndere.

Ganske vist er der megen påvirkning mellem systemerne – særlig synes indflydelsen fra tysk strafferet og straffeproses betydelig – og i dag er skelettet ofte det samme fra land til land. Samtidig er hvert land dog i meget høj grad farvet af sin historie og sine ganske særlige forudsætninger. Jeg kan selvfølgelig ikke fremdrage alt, men efter at jeg havde noteret de spæde ansatser til en moderne europæisk orienteret strafferet og procesret i Kina efter Sun-Yat-Sens republik i 1911 og begrædt, at de japanske overfald havde knust begyndelsen på, hvad der måske kunne være blevet et moderne og liberalt Kina, gøs jeg ved omtalen af loven om den offentlige sikkerhed, som under den grusomme kulturrevolution var det eneste grundlag for strafferetten; ”de seks §§” kaldet, for der var kun de seks paragraffer (bd. 1, p. 52). Først 1979 ophævedes de. Nok har Kina siden da fået moderne love,

men de berygtede genopdragelseslejre, *laodong*, det første kinesiske ord jeg lærte, består endnu.

Elfenbenskysten har meget naturligt en franskinspireret jury på ni, men når 47 % mænd og 64 % kvinder er analfabeter, kan man godt indse fornuften ved tillægsreglen om, at 6 af de 9 skal være embedsmænd. Fra samme land ses den sørgmodige oplysning om, at i de af oprørere beherskede områder er straffefangerne enten befriede eller stukket ind i oprørshæren, samt at 11 fængsler er ødelagte af oprørerne, hvilket bl.a. har medført, at der ikke er holdbar fangestatistik (1, p. 74 f.).

Statistik er der derimod unægtelig i England, bl.a. om 113 % overbelægning i fængsler (p. 187). På det mere teoretiske plan ses problemet om foreneligheden af de britiske *common law* domstoles retsskabende virksomhed ved en dom i *House of Lords* i 1992, der for første gang dømte for voldtægt i ægteskabet. Var det fortolkning af gældende ret eller overtrædelse af forbudet mod tilbagevirkende kraft jf. EMRK's tillægsprotokol nr. 7? (p. 174 f., EMD anerkendte dommen).

I det franske afsnit fangede jeg undtagelsesvis en sjuskefejl. Vichystyret varede 1940-1944, ikke 1935-1945, og desuden er jeg kraftigt uenig i, at ændringen af juryordningen i 1941, der gav fagdommerne andel i skyldspørgsmålet, kan kaldes "stark reaktionär" (p. 265 f.). Det bedste argument for, at Vichyrégimet undtagelsesvis havde ramt det rette, ses ved, at loven modsat andre love under tvangsstyret ikke blev ophævet efter befrielsen, men fortsat er gældende ret, i øvrigt nu også dansk ret. I dette afsnit har forf. fået den interessante nyskabelse *plaider coupable* med (p. 268), men også den ubehagelige oplysning, at en liste over strafbare overtrædelser uden for straffeloven, som kun retterne har, omfatter over 13.000, og så er der ikke engang udtømmende (p. 257). Hvordan i alverden kan man hævde borgerens pligt til at kende loven?

Det er naturligt, at lande, som i en lang periode har været undertrykte, med stolthed peger tilbage til det bedste fra tiden inden fremmedherredømmet. Nok er den moderne succeshistorie Sydkorea først opstået efter 1945, men allerede 1894, altså inden den japanske okkupation, fik Korea en for sin tid moderne stor straffelov samt adskillelse af retsplejen fra forvaltningen – 25 år før Danmark – og i de umiddelbart følgende år indførtes mangfoldige reformer, f. eks. fængselsstraffe i stedet for legemsstraffe (p. 390 ff.). Også Polen kan med stolthed se tilbage til en koncis moderne straffelov fra 1932, der gjorde op med de fra de tre delingsmagter stammende straffelove (p. 529 f.), samt den liberale straffeprocés fra 1928 (p. 535), inden mørket sænkede sig, sluttende med undtagelsestilstanden 1981-1983, hvor 10.000 personer var fængslede i 52 lejre, uden at strafferet eller straffeprocés var taget i anvendelse (p. 545).

Det var morsomt at læse om den svenske udvikling set udefra. Med rette frem-

hæver Karin Cornils i det stofmættede afsnit straffeteoriernes pendulgang fra den klassiske lære via 1960'ernes behandlingsideologi og 1980'ernes nyklassicisme til dagens "præventionisme", som atter skuer tilbage til behandlingstanken (p. 647). Også i det små ses tilsvarende pendulbevægelser, således i spørgsmålet om, hvorvidt tiltalte bør afhøres af dommeren eller anklageren, også her er pendulet svunget tre gange i de sidste generationer, i dag med pilen mod anklageren (p. 654).

Som bekendt er den vestlige påvirkning i Tyrkiet særlig under Atatürk sket ved reception *en gros*, således nåede i løbet af få år fransk, italiensk og slutteligt tysk straffeproses at blive indført eller overveje, man tog hver gang det nyeste (p. 746 f.). Gad vidst, hvor meget dommerne rettede sig efter de mange ændringer? Da man efter at have opbevaret fanger i nedlagte moskéer, hvilket kunne betyde op til tyve pr. "celle", byggede moderne fængsler med små celler, sultestrejkede fangerne, der ikke længere kunne styre fængslerne selv (p. 783).

Skal man have maksimalt udbytte af andet og tredje bind, bør man læse et enkelt land på langs, jeg valgte Sverige, men derefter følge de enkelte punkter på tværs gennem alle lande. Jeg valgte de nedenfor angivne, en anden læser kunne vælge andre.

De fleste stater forbyder analogi – dansk straffelovs § 1 står unægtelig isoleret – det svenske afsnit illustrerer den snoede vej mod dette forbud (bd. 2, p. 114), og så sent som 1976 anvendtes analogi i en sag om skattestrafferet (p. 120 f.). *Common law* landene England og Skotland har dog ikke helt givet afkald på analogiudvidelser, som traditionelt begrundes ved, at der ikke er grund til hensyntagen til den, der véd, at han bevæger på lovlighedens kant. En engelsk dommer udtrykker det: "those who skate on thin ice can hardly be expected to find a sign which will denote the precise spot where he will fall in" (p. 36). Uhyggelige minder anføres fra Polen, hvor "revolutionær socialistisk rettergang" i begyndelsen af 1950'erne anvendtes over for "folkefjender" (p. 99). I Italien drøftes, om angivelse af strafbarhed "i lignende tilfælde" sidst i en paragraf overhovedet er acceptabel; man mener dog ja, når ordene kommer som tilføjelse til udtrykkelige konkrete eksempler (p. 61). De fleste lande anerkender derimod analogi til gunst for tiltalte, i Spanien f.eks. ved, at den efter min mening nærmest umoralske regel om straffrihed for den, der stjæler fra sin ægtefælle eller slægtninge, i praksis er udvidet til det faste "Lebenspartnerschaft" (p. 137).

Ved anvendelse af det aktive personalitetsprincip, som anerkendes i så godt som alle lande, kræver de fleste lande dobbelt strafbarhed. Ved kvindelig omskæring og sædelighedsforbrydelser rettet mod børn kræver Sverige (og Danmark) dog ikke dobbelt strafbarhed (p. 303). Den første undtagelse kan forsvares ved, at ofret for forbrydelsen typisk bor i Sverige (Danmark), men det anden er folkeretligt tvivlsomt. Det lyder absurd, men som reglen i dansk strfl. § 7, stk. 1, nr. 2 a)

er formuleret, er en dansk turists samleje med en 14-årig pige på Island, hvor den seksuelle lavalder er 14 år, strafbart i Danmark (Komm. Strfl, Alm. Del, 9. udg., p. 144). Endvidere har Kina i 1997 helt ophævet kravet om dobbelt strafbarhed, ordet "reform" forekommer groft misvisende (p. 161).

De fleste lande har ikke blot regler om egentlige undladelsesforbrydelser, men også mulighed for at straffe for kommissive forbrydelser ved undladelse. De også i Danmark kendte triste sager, hvor mødre, der ikke har grebet ind over for ægtefællens eller samleleverens overgreb mod et barn, straffes for meddelagtighed, kendes også i Østrig (bd. 3, p. 566) og Spanien (p. 609). I Elfenbenskysten straffes den, der ikke anmelder en begået forbrydelse eller forseelse til øvrigheden (p. 490), jeg gætter, at mørketallet er kolossalt. Alt er relativt: I Tyrkiet dekretes mildere straf for drab ved undladelse end ved en aktiv handling, d.v.s. at livsvarigt fængsel med skærpe, hvordan det end skal forstås, sættes ned til 20-25 års fængsel o.s.v.

Da jeg for en del år siden skrev om *aberratio ictus* (TfR 2001, p. 341 ff.), havde jeg et skrækkeligt besvær med at finde frem til fremmed ret, men her serveres det på et sølvfad. Den samme uenighed, som jeg tidligere har iagttaget – én overlagt, fuldendt forbrydelse eller et forsøg kombineret med uagtsom skades tilføjelse? – afspejles i verdenssamfundet. Østrig (p. 736) og efter den seneste hovrättsdom også Sverige (p. 768) antager to forbrydelser (forsøg + uagtsomhed) som også Tyskland og en væsentlig (overvejende?) del af teorien i Danmark og Norge. I Spanien er der usikkerhed i praksis (p. 781). I de andre lande er stemningen overvejende for at antage én overlagt, fuldendt forbrydelse, i Frankrig, som følges af Elfenbenskysten og Korea, med den morsomme krølle, at teorien hævder to forbrydelser, men praksis fastholder én (pp. 689, 659, 726).

Ved retsvildfarelse fastholder næsten alle en streng løsning på linie med klassisk *nemo censetur ignorare legem* (ingen må være uvidende om loven), dog med visse muligheder for lempelser med meget undskyldelige retsvildfarelser, således Frankrig (p. 691).

Forsøg skildres udførligt overalt, jeg vil blot nævne et enkelt eksempel på vanskeligheden ved at drage en forsøgsgrænse, når man ikke følge Danmark og medtager selv den fjerneste forberedelseshandling. Lægger en svensk sig med ladt gevær på lur for at passe sin uven op, foreligger et *oavslutat/ofulländat försök*, men er ofret kommet og gerningsmanden sigter på ham, foreligger af *avslutat/fulländat försök* (p. 922), der er unægtelig fine skillelinier.

Man kan kun sige tillykke med det allerede skabte og ønske held og lykke for fortsættelsen!

Peter Garde

Fhv. kriminaldommer i Hillerød

Nils Christie: *Små ord for store spørgsmål*, Universitetsforlaget, Oslo 2009, ISBN 978-82-15-01452-4, 120 s.

Nils Christie har skrevet en lille bog om nogle spørgsmål, som bør være meget store for alle forskere. Som altid, når Christie skriver, trænger han ind til kernen i vigtige problemer. Her spørgsmålene, hvordan vi taler og skriver, og hvem der er vore vigtigste samtalepartnere.

På nutidens universiteter søger magthaverne ihærdigt at sørge for, at forskningsresultaterne kun tilgår udenlandske forskere og indenlandske produktionsvirksomheder. Kravet om, at al publikation helst skal ske på engelsk i u.s.amerikanske og engelske tidsskrifter, betyder for al forskning, men ganske særligt for de kulturbærende fag - samfundsvidenskaberne og de humanistiske områder - at en stor del af de vigtigste nære forskningsemner skal bortvælges af alle ambitiøse forskere og institutioner, og at formidlingen af resultaterne skal skrives på en måde, så de næsten kun kan forstås af en lille kreds af udenlandske fagfæller. Beslutningstagere og engagerede borgere kan ikke længere få stof til eftertanke fra vore lokale universiteter - hvad der utvivlsomt fører til, at de eksisterende kundskaber forbises. Der gennemføres i disse årtier en akademisk globalisering, som har karakter af ensretning og afvisning af livets mangfoldighed. Vi vender reelt tilbage til det sorte universitet, som f.eks. Grundtvig kæmpede imod i 1800-tallet, hvor mennesket og menneskeligheden fravælges til fordel for points på publikationslisten; universitetet kan ikke længere være en livets skole.

Christie får os som så mange gange før til at standse og tænke. Denne gang tvinges vi til at spørge os selv, om vor forskning har betydning for vore medmennesker, og hvis den har det: hvorfor vi så ikke skriver, så medborgeren kan forstå den. Er det fordi, god videnskab er så ubeskrivelig, at den kun kan forstås af folk med universitetsgrader i samme fag? Det gælder vel for dele af den naturvidenskabelige forskning. Men findes der nogen virkelig vigtig samfundsvidenskabelig afhandling, som ikke lige så vel kunne være skrevet, så menigmand kan forstå den? Christies svar er nej. Hvis vi selv mener, at vor forskning er vigtig - og det gør vi vel alle? - burde vi selvfølgelig gøre den begribelig for dem, som den vedrører. Hvis man vil påvirke andre mennesker, må man som bekendt finde dem, hvor de er. Og man må tale med dem - ikke til dem - i et sprog, som de forstår. Christie stiller ikke blot kravet. Han har også lavet en dosmerseddel med tyve punkter, der kan bruges af os alle til at forbedre form og indhold. Generaliseringer er videnskabens mål og metode; præcision er nøglen; men ulæselighed er enten udtryk for tankens uklarhed eller påklistrede påfuglefjer. Et enklere sprog gør det lettere at se, høre og forstå - også det, som man selv siger.

Anmeldelser af juridisk litteratur slutter meget ofte med, at bogen anbefales

til alle, der er interesserede i emnet. Her ville det være for svagt. Denne bog anbefales stærkt - og især til dem, der ikke er interesseret i de rejste spørgsmål.

Vagn Greve

CBS, Handelshøjskolen i København